

Szász festődinasztia Kalotaszegen

A történelmi krónikák számon tartják, hogy az Erdélybe telepített szászok 1376-ban általános céh-kiváltságlevelet kaptak Nagy Lajos királytól. Ennek nyomán aztán az évszázadok során számos kézműves céh jött létre. Így alakult meg 1601-ben Medgyesen (Mediasch – Medias), majd

1631-ben Segesvárott (Schässburg – Sighisoara) az önálló asztalos céh is, amely a középkortól jelentősen befolyásolta a környék vallási és világi bútorművessége fejlődését. Mindkét városnak híres mesterei voltak, akik nemzedékről nemzedékre örökítették át a szakmai ismereteket s a művészeti hagyományt. Főként a protestáns templomok díszesen faragott és festett oltárainak, szószékkoronáinak és karzat-mellvédjeinek, padsorainak, ajtóinak és perselyeinek kivitelezésében jeleskedtek. A polgárság számára ezekkel követendő mintaképet adtak. A tehetősebb iparosok és kereskedők megrendelésére az asztalosok kétszárnyú ruhásszekrényeket s a menyasszonyi hozományt tároló ládákat éppúgy készítettek, mint konyhai sarok-tékákat, fiókos asztalokat, székeket és bölcsoket. A többször is átfestett tulajdonosi nevek és évszámok bizonyítják, hogy e díszes és célszerű bútordarabok több nemzedéket is kiszolgáltak.

Az 1700-as évek első évtizedeiben Szászbudán (Budendorf – Bunesti) működött Erdély második legnagyobb festőasztalos dinasztiája. Ennek feje Rössler János és azonos nevű fia, valamint rokona, Rössler György volt. A XVII-XVIII. század folyamán leginkább evangélikus templomokban dolgoztak Erdély-szerte. Umling Lőrinc a később

legjelentősebbé lett erdélyi vetélytársuk valószínűleg náluk sajátította el mesterségbeli tudás alapjait. Korai munkáin ugyanis a Rösslerék szász bútoraival és templomi berendezéseivel rokon vonások fedezhetők fel. Azt viszont írásos forrásból tudjuk, hogy Umling Lőrinc az 1740-es években települt a feleségével és azonos nevű fiával a „kincses városba”, Kolozsvárra (Klausenburg – Cluj). A ma is azonos nevű monostori negyedben kétszáz forint értékű házat vásárolt. 1742-ben lépett be a helyi asztalos céhbe és hamarosan olyan jó nevet szerzett a szakmában, hogy 1759-ben úgynevezett „bejáró mester” lett belőle. Ez azt jelentette, hogy tiszte szerint ő ellenőrizte és véleményezte rendszeresen a legények befejezett munkáit. Az evangélikus egyház halálozási anyakönyve szerint Mária nevű feleségét 1774 májusában temették el Kolozsvárott. A fiukat 1763-ban jegyezték

ték be a kolozsvári céhkönyvbe. Az ő 1794-ben bekövetkezett halála után özvegye – Anna Catharina Rinner – vezette a műhelyt mindaddig, amíg három gyermekük (Laurentius, Andreas majd Michael) is sorra be nem léptek a céhtagok közé. A három gyerek anyja az akkori viszonyokhoz képest magas kort, hetvenhat évet ért meg. 1813-ban, az egész Európán végig söprő napóleoni háborúk idején hunyt el. A pontos nyilvántartásokból kikövetkeztethető, hogy az Umling család ekkor sem lehetett megrendelések szűkében, hiszen az 1800-as esztendőben legényt kértek a munkavégzéshez segítségül. Az elsőszülött fiú, *ifj. Umling Lőrinc* 1784-1792 között szerepelt a kolozsvári asztalos céh nyilvántartásaiban. 1794-ben vette feleségül Maria Roth hajadont, akitől még ugyanabban az évben fia született, aki tovább vitte a családi nevet...

Mindez egy díszesen festett családfából is kiderül, amely jelenleg a Néprajzi Múzeum „Virágozódt... Anno – Az Umlingok Kalotaszegen” című, május elejétől szeptember végéig látogatható tárlatán tekinthető meg a budapesti Kossuth téren. A kiállítás egyik terében a falakat és az egész mennyezetet az idősebb Umling Lőrincnek a Kolozs megyében fekvő Kispetri (Petrinzel – Petrintel) református

templomából származó, 1745-ben készített kazettás famennyezete, karzatmellvédje és záródeszkája borítja. Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat gyűjteményében szerepelt együttest korábban az Iparművészeti Főiskolán őrizték, s 1960-ban vette át tőlük a Néprajzi Múzeum. A régimódi cirkalmas és időtől kopott betűk még manapság is jól kisilabizálhatók: „Éneklések és isteni ditséretetek által, és lelki énekek által énekelvén és ditséretet mondván az Úrnak szívetekből. E kar renováltatott Anno 1745 Asztalos Lőrincz által”. A másik helyiség falán az asztalosmesterséget ábrázoló, életnagyságúra felnagyított korabeli metszet fogadja a látogatót. Előtte egy teljes műhelyt rendeztek be régi munkaasztallal és szerszámokkal. Állószekrények és menyasszonyi ládák remekbe faragott és festett példányai kísérik tovább az érdeklődőt, miközben protestáns kórusok hangja szól. A kiállítás végén folyamatos filmvetítés mutatja be az erdélyi erődítmény-templomok mai külső és belső állapotát. Mindezekből egyhamar kiderül az olyan látogatók számára is, akik eddig még sohasem jártak az erdélyi tájakon, hogy a hófehérre meszelt falak és korall-vörös kalotaszegi írásos hímzések, virágos minták milyen jól mutatnak az eredeti környezetükben.

Magyarok Berlinben

Írók, színészek és filmesek a birodalom fővárosában

A köztudatban tévesen él úgy, hogy Berlin csak a két világháború közötti évtizedekben került a hazai értelmiség érdeklődésének középpontjába, mint az avantgárd törekvések európai centruma. A Petőfi Irodalmi Múzeum „Nekünk ma Berlin a Párisunk” címmel rendezett, szeptemberig látogatható kiállítása ugyan száztíz esztendővel ezelőtti eseménnyel kezdi a bemutatót, mégis olyan dolgokat idéz, amelyek manapság is teljesen időszerűnek tűnnek.

Jókai Mór, a romantikus regényíró 1898-as Útleírásaiban így örökítette meg a német világvárosban tett látogatását: „Berlini napjaimat életem fényszakának jegyezhetem föl. Mennyi szívesség! Mennyi fény... A szívélyes fogadtatásnak, melyben a berlini írói körök által folyton részesítve voltam, kilenczized részét nem saját irodalmi működésemnek, hanem a nemzetem iránti rokonszenvnek kell beszámítanom... Különös az, hogy minket magyarokat, kik idehaza oly nehezen férünk meg egymással, kik egy országházban hét pártra szakadunk, egy irodalomban tizenhét újságszerte veszekszünk, ha hárman együtt vagyunk, négyféle véleményt képviselünk: a külföld levegője egyszerre milyen hirtelen egyesít!”.

E személyes tapasztalatára rímel vissza negyed századdal később egy 1922-es berlini szerződés, amely Jókai műveinek megfilmesítéséről szóló megállapodást tartalmaz. Egyrészt az akkoriban tartósan ott élő Lengyel Menyhért és Bíró Lajos magyar író, másrészt a budapesti Révai Testvérek Irodalmi Intézet vezetői írták alá.

Színházi berkekbe és filmes területekre kalandozva említhetjük meg a világhírű rendező, Max Reinhardt nevét. 1905-ben járt társulatával először a Vígszínházban, majd itteni élményeitől vezérelve 1910-ben ő hívta meg a kor ünnepektől díváját, Fedák Sárít Berlinbe. Verő György „Die Brettl' Gräfin” című operettjének címszerepét osztotta rá. Fedák már az első alkalommal meghódította a német közönség szívét, ezért a vendégszereplést újabb követte.

Lengyel Menyhért Antóniájának címszerepében, szintén óriási sikert aratott. Ekkoriban dedikálta az egyik kiállítási tárlóban látható – postai levelezőlappként sokszorosított – sztárfotóját az egyik budapesti rajongójának ezekkel a szavakkal: „A német Sári Fedáktól magyarosan szívélyes üdvözlés Berlinből”. A magyarok berlini sikorsorozata a két világháború között

zött is tovább folytatódott. Erwin *Piscator* kísérleti színháza például *Barta* Lajos egyik darabjával nyílt meg, s a későbbiekben díszletet tervezett neki *Moholy-Nagy* László is. *Korda* Sándor filmes karrierje szintén Berlinben kezdődött. A színműíró *Bíró* Lajos itt adta a fejét először forgatókönyvírásra, *Balázs* Béla is itt fordult a filmesztétika felé. A húszas években *Balázs* egyébként már olyan tekintélynek örvendett, hogy a sikeres *Leni Riefenstahl* – aki akkor még nem volt a későbbi kancellár, Hitler kedvence – egy évtizeden át kikérte tanácsait. Társrendezőként is dolgozott vele például *A kék fény* című filmjében. A száz évesen nemrég elhunyt rendező önéletírásában eszményinek nevezte együttműködésüket. Ezt bizonyítja – többek között – az az 1932-ben Moszkvába küldött háromoldalas, gépelt levele is, amelyet az orosz meghívásra a faszálódó Berlinből végleg eltávozott magyar filmeshez írt. Részletesen beszámol

benne a szakmai gondjairól és elért sikereiről, sürgetve a választ, s *Balázs* Béla mihamarabbi visszatérését. A kortársak becslése szerint az akkori német mozgóképgyártásban dolgozó ötszáz filmes közül mintegy háromszáz magyar volt. Ez az ideális állapot – sajnos – csak Hitler hatalomra jutásáig tartott. Akkor a magyarok egy része hazatért, másik része baloldali politikai meggyőződést követve a Szovjetunióba emigrált. Harmadik részük vagy Nyugat-Európába vándorolt tovább vagy Amerikában próbált szerencsét.

Az olyan énekes-táncos operett-primadonna – mint *Rökk* Marika – a szabályt erősítő kivételnek számított. Ő ugyanis a színes-zenés szórakoztató UFA-filmekben még a második világháború idején is jelen volt. Egy álomvilág mozivászonra varázsolásával segített elterelni a nézők millióinak figyelmét a tragikus valóságról, a közeledő göcs összeomlásról.

Miniszterelnök és hadseregszervező volt

Páros tárlat a Batthyány-emlékére

Batthyány Lajos (1807-1849) születésének kétszázadik évfordulója alkalmából a fővárosban párhuzamos emlékkiállítások nyíltak. A Budapesti Történeti Múzeum (BTM) „Történelmünk korszakalkotója – *Batthyány* Lajos miniszterelnök” című rendezvénye október 30-ig tart nyitva. A Hadtörténeti Múzeum viszont a Várnegyed túlsó felében október közepéig tiszteleg „*Batthyány* Lajos, a hadseregszervező” elnevezésű kiállításával az első felelős magyar miniszterelnök emléke előtt. Az ikertárlat kölcsönösen kiegészítve egymást, azoknak is tud újat mutatni, akik jól ismerik az ünnepelelt életét és tevékenységét.

Mivel a forradalom és szabadságharc egyik főszereplőjének előbb sikeres, majd tragikusra fordult sorsa úgyszólván kötelező iskolai tananyag, ezúttal kizárólag azokra a tényekre és tárgyakra szeretnénk kitérni, amelyek most kerültek először a szélesebb nyilvánosság elé.

Annak, hogy első kormányfőnk csak harminc éves korában tanult meg jól magyarul, magánéleti okai vannak. Egy éves volt ugyanis, amikor a szülei elváltak, s négy évre rá az apja elhunyt. A könnyelmű életet folytató anyja a kisfiút egy bécsi nevelőintézetben helyezte el. Ott a tanulmányait németül folytatta, de később oly annyira megtanult más nyelveket is, hogy eredetiben olvasott francia, olasz és angol politikai s bölcséleti műveket. 1826-ban a zágári jogi akadémián diplomázott. 1831-től a tékozló gyám-anyakától visszaperelt birtokain, gondozási jogával élve, bevezette a korszerű vetésforgót, a se-

lyemhernyó-tenyésztést, de meghonosította a svájci típusú tehenészetet és a cukorrépa-termesztést is. Utóbbi miatt még cukorgyárat is építtetett. Vas megyében, ikervári kastélyában gazdag könyvtárat létesített, de nemcsak ezáltal művelte magát. 1834 és 1839 között több külföldi utazást tett bajor, francia, belga és holland földön, majd Svájcban és Itáliában, görög és török honban.

Pozsonyban ismerkedett meg *Zichy* Antónia grófnővel, akit aztán 1834-ben feleségül vett. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy első politikai fellépésein – az 1839-40. évi rendi országgyűlésen – már jól beszélt magyarul. A bécsi titkosrendőrség a kezdetektől őt tartotta „a főrendi ellenzék lelkének” és jelen-

téseiben kiemelte, hogy „az egész főnemesség között talán leginkább ő hódol a demokratikus-liberális alapelveknek”. Batthyány egyébként 1841-től bérelt palotát Pesten, mert bár az országgyűlést ugyan még Pozsonyban tartották, de két ülés között már Pest volt a politikai élet igazi helyszíne.

A Budapesti Történeti Múzeum közel kétszáz kiállítási tárgya közül most kerül először a közönség elé a lengyel születésű, majd Pesten és Oroszországban dolgozott *Medvey* Ágoston festőművész elefántcsontra készített miniatúr Batthyány-portréja és az olasz származású *Joseph Martignoni* a gróftól házikabátságban és sakkozás közben megörökítő vízfestménye. (A kiállításra a Magyar Nemzeti Múzeum kölcsönözte Batthyány eredeti sakk-készletét is). Különlegességnek számítanak a kor legismertebb portré- és életképfestőjének, *Barabás* Miklósnak a pesti követválasztás idején készített vízfestményei, valamint a Batthyányt ábrázoló egyetlen ismert szobor, amely a Magyar Nemzeti Galéria birtokából került a tárlatra. A bécsi akadémián tanult *Alexy* Károly szobrászművész viszont jóval Batthyány kivégzése után, 1855-ben Londonban készítette róla azt az ezüstözött mellszobrot, amelyből az 1867-es kiegyezés előestéjén az egészalakos bronzplasztika megszületett.

Elsőként most látható kiállításon Batthyány börtönének kovácsoltvasból készült függőlámpája, valamint priccének véres zsákvászon darabja is egy korabeli írásos igazolással. (Miközben felesége az utolsó pillanatig kegyelmi kérvényekkel ostromolta az illetékeseket, végül csak búcsúlatogatásra kapott engedélyt a kivégzés előtt. Ekkor csempészte be férjének a börtönbe azt a tört, amellyel Batthyány nyaki ütőerét vágta fel, hogy a bitófa szegyenét elkerülje. Mielőtt azonban elvérzett volna, őrei észrevették. Ekkor az akasztást golyó általi halálra változtatták, a lövéssorozat viszont a korábbi vérvesztése miatt csak fél térdre ereszkedve tudta fogadni).

A Hadtörténeti Múzeum sem marad el a BTM mögött a maga kiállított kétszázharminc műtárgyával. Ezek között szintén szép számmal akadnak idáig teljesen ismeretlenek. Ilyen például Batthyány csapantújs szerkezetű pisztolya, amely a híres fegyvermester, *Kuchenreiter* műhelyében készült. A lemondott miniszterelnök Ikerváron ajándékozta oda ezt a lőfegyvert *Pulszky* Ferencnek, a külügyekért felelős államtitkárnak, amikor az Bécsből hozzá utazott búcsúlatogatásra. Magángyűjteményből került nemrég az intézmény birtokába egy másik remekmű is: a 11. (Vilmos) huszárezred 1831-es emlékszabalyja, amely kovácsoltvasként és ötvösműként is színvonalas, hiszen az egyik legismertebb bécsi műhelyből való. Az ezred nagyobbik része a forradalom és szabadságharc oldalára állt. A tisztikara rendelte a kardokat, s a tulajdonosok a neveiket a pengébe vésték. Jól olvasható *Bercsényi* László alezredes neve, aki a híres kuruc generális unokája és a történelmi család utolsó férfinakja volt. Az 5. honvéd zászlóalj lobogója a közelmúltban Svájcban került haza egy magánszemély jóvoltából, aki azt egy zürichi bolhapiacra vásárolta. Még ennél is nagyobb hányattatás fűződik ahhoz a honvédzászlóhoz, amely egyike volt azoknak, amelyeket a világosi fegyverletétel után a cári hadsereg zsákmányként vitt haza a cárnak, majd a Szovjetunió 1940-ben visszaadott. Nem sokáig maradhatott azonban hazai földön, mert 1945-ben a Vörös Hadsereg ismét Moszkvába szállította. Csak az 1848/49-es forradalom és szabadságharc centenáriumi ünnepségein került újra a többi hadilobogóval együtt Magyarországra. Végül külön említést érdemel a már-már bűnügyi történeteket idéző különlegesség, *Kiss* Tibor kortárs festő – a Képzőművészeti Egyetem anatómiai tanszékvezetője – Batthyány-portréja, amelyet az általa kifejlesztett arc-rekonstrukciós eljárással és a Hadtörténeti Múzeum történész szakértőivel folyamatosan konzultálva alkotott meg, a minél teljesebb hitelesség érdekében.

